

CAMPUR KODE DALAM PESAN SINGKAT
ANTAR MAHASISWA SASTRA PERANCIS ANGKATAN 2015
UNIVERSITAS NEGERI SEMARANG

SKRIPSI

untuk memperoleh gelar Sarjana Sastra

oleh

Nama : Ghulam Arif Rizal

NIM : 2311411005

Program Studi : Sastra Perancis

Jurusan : Bahasa dan Sastra Asing

FAKULTAS BAHASA DAN SENI
UNIVERSITAS NEGERI SEMARANG
2017

PERSETUJUAN PEMBIMBING

Skripsi ini telah disetujui oleh pembimbing untuk diajukan ke Sidang Panitia
Ujian Skripsi

Semarang, 8 Mei 2017

Pembimbing I

Dra. Anatasia Pudjitrherwanti, M.Hum.

NIP. 196407121989012001

Pembimbing II

Drs. Isfajar Ardinugroho, M.Hum.

NIP. 19695181993031001

UNNES
UNIVERSITAS NEGERI SEMARANG

PENGESAHAN KELULUSAN

Skripsi ini telah dipertahankan di hadapan sidang Panitia Ujian Skripsi Jurusan Bahasa dan Sastra Asing, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Semarang

Pada hari : Rabu

Tanggal : 10 Mei 2017

Panitia Ujian Skripsi

Prof. Dr. Muhammad Jazuli, M.Hum.

NIP. 196107041988031003

Ketua

Hasan Busri, S.Pd.,I,M.S.I.

NIP. 197512182008121003

Sekretaris

Dr. Sri Rejeki Urip, M.Hum.

NIP 196202211989012001

Penguji I

Drs. Isfajar Ardinugroho, M.Hum.

NIP. 196905181993031001

Pembimbing II

Dra. Anatasia Pudjitrugerwanti, M.Hum.

NIP. 196407121989012001

Pembimbing I

Mengetahui

Dekan Fakultas Bahasa dan Seni

Prof. Dr. Agus Nuryatin, M.Hum.

NIP 196008031989011001

PERNYATAAN

Saya menyatakan bahwa yang tertulis di dalam skripsi ini benar-benar hasil karya saya sendiri, bukan jiplak dari karya orang lain, baik sebagian atau seluruhnya. Pendapat atau temuan orang lain yang terdapat dalam skripsi ini dikutip atau dirujuk berdasarkan kode etik ilmiah.

Semarang, 10 Mei 2017

Ghulam Arif Rizal

UNNES
UNIVERSITAS NEGERI SEMARANG

MOTTO DAN PERSEMBAHAN

Motto :

- Hasil akhir bukan yang utama,
namun sebuah proses lebih berharga.
- Tiada hari tanpa ilmu, tiada hari tanpa karya.
Setiap hari harus mendapat ilmu
setiap hari harus punya karya.
- *Man Jadda wa Jadda*, siapa yang bersungguh-sungguh
pasti mendapatkannya.

UNNES
UNIVERSITAS NEGERI SEMARANG

Persembahan :

Teruntuk kedua orang tua yang
terkasih Mamah dan Abah.

Dan juga untuk semua dosen Sastra
Perancis dan mahasiswa pembelajar
bahasa Perancis.

SARI

Rizal, Ghulam Arif. 2017. *Campur Kode Dalam Pesan Singkat Antar Mahasiswa Sastra Perancis 2015 Universitas Negeri Semarang*. Skripsi. Bahasa dan Sastra Asing. Universitas Negeri Semarang. Pembimbing 1. Dra. Anastasia Pudjitrherwanti, M.Hum., 2. Drs. Isfajar Ardinugroho, M.Hum.

Kata kunci : campur kode, pesan singkat mahasiswa.

Penelitian ini mengkaji kalimat yang digunakan mahasiswa prodi Sastra Perancis, dengan kode bahasa Indonesia, bahasa Perancis, bahasa asing, dan bahasa daerah. Penulis melihat adanya campur kode dalam percakapan antar mahasiswa. Penggunaan campur kode ini terjadi dalam lingkup kampus, yang dilakukan oleh mahasiswa Sastra Perancis Jurusan Bahasa dan Sastra Asing dalam situasi formal (dalam perkuliahan) maupun situasi informal.

Penelitian ini mengulas tentang campur kode yang berdasarkan (1) jenis campur kode, yaitu campur kode keluar dan campur kode keluar ke dalam dan (2) tataran campur kode, pada tataran kata, frasa, dan klausa. Subjeknya adalah mahasiswa prodi Sastra Perancis 2015, Universitas Negeri Semarang. Data dalam penelitian ini berupa hasil tangkapan layar ponsel yang di dalamnya terdapat percakapan antara dua mahasiswa atau lebih.

Selanjutnya, data dianalisis dengan metode deskriptif berdasarkan teori yang dipakai menurut Muhadjir (1990: 29) dijabarkan berdasarkan jenis campur kodenya dan tataran campur kodenya. Data hasil analisis juga disajikan dalam bentuk tabel dengan menyertakan nomor data, analisis singkat berdasarkan jenis dan tatarannya, dan jumlah jenis maupun tataran campur kodenya.

Berdasarkan hasil analisis di dalam percakapan pesan singkat antar mahasiswa Prodi Sastra Perancis angkatan 2015, terdapat campur kode dengan jenis keluar dengan jumlah sebanyak 43, sedangkan campur kode keluar ke dalam sebanyak 22. Menurut tatarannya, campur kode pada tataran kata terjadi sebanyak 40, tataran frasa 20 dan tataran klausa 3.

EXTRAIT

MÉLANGE CODIQUE DANS LES MESSAGES PARMI LES ÉTUDIANTS EN LITTÉRATURE FRANÇAIS 2015 DE L'UNIVERSITÉ D'ÉTAT DE SEMARANG

Ghulam Arif Rizal, Dra. Anastasia Pudjitrherwanti, M.Hum., Drs. Isfajar Ardinugroho, M.Hum.

Littérature Française, Département des Langues Étrangères, Faculté des Langues et des Arts, Université d'État Semarang

Mots clés : Mélange codique, les messages des étudiants.

Cette recherche s'agit de mélanges codiques en indonésien, français, anglais et en langue régionale qui sont utilisées par les étudiants de la Littérature Française de l'Université d'État de Semarang. Rechercheur a observé qu'il y a beaucoup de mélanges codiques dans les conversations entre les étudiants. L'utilisation du mélange codique a s'est passé au campus, et est menée par les étudiants du programme Littérature Française, du département de langue littérature étrangère à l'UNNES dans la situation formelle (dans le cours) et informelle.

Le mélange codique dans cette recherche est analyse d'après : (1) la forme de mélange codique externe, et mélange codique externe-internale et (2) les niveaux de mélange codique, (mots, syntagme, et proposition). Les objets de cette recherche sont les conversations parmi les étudiants dans les messages. Les données dans cette recherche sont capturées par le portable dans lesquelles il y a des conversations entre deux étudiants ou plus.

Ensuite, les données sont analysées avec les méthodes descriptive basée sur la théorie de Suwito (1985: 76), sont présentées d'après la forme du mélange codique. Les résultats de l'analyse des données sont présentés sur le tableau en mettant le numéro de donnée, et l'analyse des problèmes.

Basé sur l'analyse des données, il y a 43 mélanges codiques externe, 22 mélanges codiques externe-internale. D'après le niveau de mélange codique, il y a 40 mots, 20 syntagmes, 3 propositions.

**MÉLANGE CODIQUE DANS LES MESSAGES PARMIS LES ÉTUDIANTS
DE LA LITTÉRATURE FRANÇAISE 2015 DE L'UNIVERSITÉ D'ÉTAT DE
SEMARANG**

Ghulam Arif Rizal

**Littérature Française, Département des Langues Étrangères, Faculté des
Langues et des Arts, Université d'Etat Semarang**

I. INTRODUCTION

Les événements du mélange d'une langue dans les éminées se produisent souvent. Les étudiants de la Littérature française 2015 de l'Université d'État de Semarang utilisent l'indonésien, le français et la langue javanaise dans un message. L'auteur a remarqué des mélanges codiques dans la conversation entre les étudiants, et ces événements se produisent souvent au campus.

Dans cette recherche, les auteurs ont pris les théories des experts. Selon Chaer et Agustina (1995: 152), si dans un événement oral, les propositions et les phrases utilisées se composent de la proposition et de la phrases mélange, et chaque proposition ou phrase n'occupe plus la fonction individuelle en plus, les événements qui se produisent sont le mélange codique.

Cette recherche s'agit de mélanges codiques en indonésien, français, anglais et en langue régionale qui sont utilisées par les étudiants de la Littérature Française de l'Université d'État de Semarang. L'auteur a observé qu'il y a

beaucoup de mélanges codiques dans les conversations entre les étudiants. L'utilisation du mélange codique a lieu au campus, et est menée par les étudiants du programme Littérature Française, du département de langue littérature étrangère à l'UNNES dans la situation formelle (dans le cours) et informelle.

Selon Suwito (1985: 69), il est impossible d'utiliser seulement un code de la langue orale ou bien écrite absolu ou pure sans utiliser d'autres codes. Cette théorie est alignée avec l'objet de cette étude, ce sont les étudiants de la littérature française, l'année 2015 juste apprennent une langue à l'Université moins d'un an. Les étudiants de niveau élémentaire ne connaissent pas encore beaucoup de vocabulaire et de grammaire.

Les événements du mélange codique d'une langue dans une phrase se produisent souvent. L'utilisation du mélange codique se fait dans le cadre du campus, ce qui est fait par les étudiants de la littérature française, Département des Langues Etrangères dans les situations formelles (dans la conférence) et informel (Sms, chat et médias sociaux).

Selon Suwito, (1985: 69), l'utilisation de la langue orale et écrite pas toujours d'utiliser un code de langue implicitement ou purement sans utiliser d'autres codes.

Par exemple un mélange codique qui se produit dans des contextes informels, comme suit :

Contexte : DANS UNE DISCUSSION, LE PREMIER ORATEUR INVITE DE MANGER EN INVITER QUELQU'UN À MANGER

L'orateur 1 : “*Tomorrow Fat? Yuk manger-manger à la pension de Rifat.*”

L'orateur 2 : “*Non non je n'ai pas le temps de.....*”

L'orateur 3 : “*Ahh Rifat so sibuk*”

L'orateur 2 : “*Préparer les repas wkwkwkwk*”

L'orateur 1 : “*Vous pouvez téléphoner mas-mas delivery.*”

La conversation dans cet exemple de mélange codique se produit comme dans la théorie. Deux types de mélange codique, mélange codique externe-internale, et mélange codique externe dans la fonction du niveau, le niveau des mots, aussi au niveau d'une proposition qui seront examinées plus profondément.

II. LES THÉORIES

La langue est un outil verbal utilisé par les hommes pour communiquer.

Cet outil de communication est appelé le code. Il est un système du discours appliqué dans la langue. Aussi dans la parole du locuteur, plusieurs variations régionales, sociales et divers registres sont présents (Suwito 1985: 67-68).

Le mélange codique se définit alors par l'utilisation au minimum deux langue qui apparaissent spontanément dans le discours (Nababan (1993:32). Il est

aussi une dépendance signifiée par la relation équilibrée en permanence entre le rôle et la fonction de la langue (Napitupulu 1993 : 4). Le mélange codique se compose d'un code principal ou de base autonome et d'un code secondaire qui est appelé la pièce (Chaer: 1995 : 151).

Chaque paramètre est important et est pris en compte dans notre analyse : la situation de communication elle-même, son lieu, son contexte mais aussi l'appartenance des locuteurs à une région, à une religion, leur niveau d'éducation etc. Le mélange codique dépend de langues et signifie une relation équilibrée entre rôle et fonctions de la langue. Le rôle ici s'intéresse au locuteur, celui qui parle et la fonction à l'intention du locuteur. Lorsque le mélange codique est utilisé, il est alors très important de s'intéresser au locuteur, à son niveau d'éducation etc. (Suwito : 1985 :75)

De plus, lorsqu'un discours se compose de deux codes ou plus, ceux-ci ne sont pas interdépendants. En d'autres termes, le discours se compose d'un code principal et d'un code secondaire qui ne s'influencent pas. Par exemple, dans un discours composé de la langue indonésienne et d'un code français insère, ce dernier n'est que porteur et n'a pas vraiment d'importance puisqu'il est seulement une pièce.

Concernant l'utilisation de deux codes ou plus, il faut distinguer le mélange codique et alternance codique. Le mélange codique signifie l'utilisation d'un mot ou propositions insère dans le principe autonome de la langue. Quant à l'alternance codique, elle est l'utilisation de phrase ayant une structure grammaticale proprement autonome et indépendante.

L'utilisation du mélange codique se traduit par deux utilisations : l'une est interne au locuteur puisqu'elle constitue sa langue maternelle, l'autre est extérieure à lui car elle est constituée d'une ou plusieurs langues (ou dialectes) étrangères.

III. MÉTHODES DE RECHERCHE

Cette recherche utilise une approche qualitative sociolinguistique descriptive. Cette approche est utilisée car les données ne sont pas le nombre, mais à la forme du verbe à la forme de la parole (Muhadjir 1990: 29).

Cette recherche parle des mélanges codiques, le forme des mélange codique, est sont mélange codique externe, et mélange codique externe-internale et les niveaux de mélange codique, parle niveau, proposition. Les objets de cette recherche sont les conversations parmi les étudiants dans les messages de la littérature française l'année 2015 à l'UNNES. Les données dans cette recherche sont les capturées par le portable ou des conversations entre deux étudiants ou plus. Le collage les éminées qui est reçu par d'envoyer d'image capturé par le portable d'étudiants dans l'objet de recherche en chaque jour, sans savoir le contexte dans le message.

Dans cette recherche, les sujets sont des étudiants de la littérature française, Département des langues et littératures étrangères, de l'Université d'Etat de Semarang 2015. L'objet de cette recherche d'écrit le mélange codique composé de (1) le type de mélange codique, et (2) le niveau de mélange des codes.

La donnée est analysée avec la méthode descriptive basé sur la théorie de Suwito (1985: 76), présentée utilisée par les experts et puis est collectés par la forme du mélange codique, résultats de l’analyse des données et sont présentes dans la forme table et le nombre de donnée, et puis l’analyses par les problèmes.

Les données obtenues dans cette recherche viennent des étudiants de la Littérature française, Département des langues et littératures étrangères, Université d'État de Semarang, 2015. Sources de données dans cette recherche étaient 20 conversations (élus et répondent aux critères), résultant de diverses conversations livré par SMS, les applications telles que les messages BBM, LINE, WhatsApp et Facebook sont accompagnés d'une preuve de la forme de captures d'écran ou screenshot

Des exemples de présentation des résultats :

No.	Données	Analyse	Information	Nombre
15.	-“Hmmm kamu harus <u>lire le partitu..</u> ”	-Mélange codique externe-internale. Mélange codique le niveau syntagme.	Mélange codique externe	1
	- Atau <u>je dois envoye rekamannya?</u> ”	- Mélange codique externe. Mélange codique le niveau syntagme.	Mélange codique externe-internale	2
	-“Hmmm <u>tu dois latihan membaca itu avec moi, come</u> ”	- Mélange codique externe-internale. Mélange codique le niveau mots	Le niveau syntagme	2

	<i>here.</i> ”		Le niveau, mots	1
19.	-“ <i>Il est brondong, 17 ans</i> ” -“ <i>Kamu gak boleh baper Fat, non non.</i> ”	- Mélange codique externe. Mélange codique le niveau mots - Mélange codique externe. Mélange codique le niveau mots	Mélange codique externe Mélange codique le niveau mots	2 2

I. Analyse

D’après Suwito, (1985: 69), l'utilisation de la langue à la fois oralement et par écrit n’est pas toujours d'utiliser un code de langue implicitement ou purement sans utiliser d'autres codes.

(Donnée 22)

Contexte : DANS UNE DISCUSSION LES INVITER UNE PERSONNE POUR MANGER ENSEMBLE AVEC LE RÉSERVE SUR UN ALIMENT LEUR COURIER FAMILIER

L'orateur 1 : “*Tomorrow* Fat? Yuk manger-manger à la pension de Rifat.”

L'orateur 2 : “*Non non je n'ai pas le temps de.....*”

L'orateur 3 : “Ahh Rifat so sibuk”

L'orateur 2 : “*Préparer les repas wkwkwkwk*”

L'orateur 1 : “*Vous pouvez téléphoner* mas-mas *delivery.*”

Les mots *manger-manger* ‘makan-makan’ sont de code Français, mais ne correspond pas à est la grammaire. Le mot *Tomorrow* ‘besok’ sont de code anglais, et *yuk* sont code indonésien. Alors, dans ce discours il y a trois codes. La langue français ou l’anglais sont plus dominants. Cette donnée sont mélange codique. Ils sont des codes secondaires, ses base autonomes sont l’indonesien. Le mélange codique dans ce discours est mots *manger-manger*. Ce mot est un mélange codique à l’externale-internale.

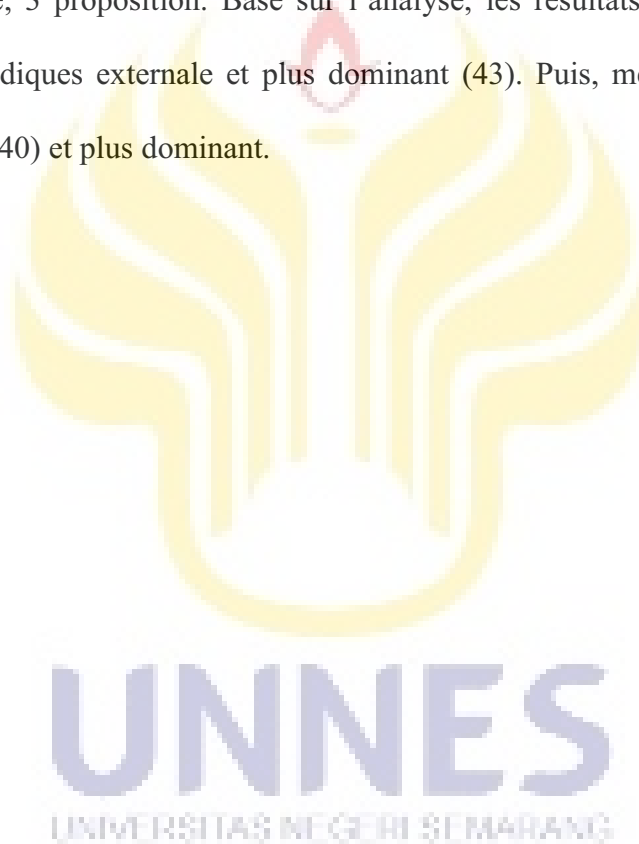
Dans la donnée ‘Vous pouvez téléphoner *mas-mas delivery*’ il y a trois codes. La langue française et l’anglais sont plus dominants. Les mots *mas-mas* sont des codes javanais. Le mot *delivery* sont des codes anglais. Dans cette phrase, les mots *mas-mas* ‘kagak-kagak’ et *delivery* ‘pengiriman’ sont des mélange codique. Ce mot est un mélange codique à l’externale.

Basé sur le niveau, dans le discours ‘*Tomorrow Fat? Yuk manger-manger à la pension de Rifat.*’ Les mots *manger-manger* sont des mélanges codiques dans le niveau mot. Puis, le discours ‘*Vous pouvez téléphoner mas-mas delivery*’, Les mots *mas-mas* sont des mélanges codiques dans le niveau syntagme.

No.	Données	Analyse	Information	Nombre
15.	<p>-“Hmmm kamu harus <u>lire le partitu..</u>”</p> <p>- Atau <u>je dois envoye</u> rekamannya?”</p> <p>-“Hmmm <u>tu dois</u> latihan membaca itu <u>avec moi, come here.</u>”</p>	<p>-Mélange codique externe-internale. Mélange codique le niveau syntagme.</p> <p>- Mélange codique externe. Mélange codique le niveau syntagme.</p> <p>- Mélange codique externe-internale. Mélange codique le niveau mots</p>	Mélange codique externe	1
			Mélange codique externe-internale	2
			Le niveau syntagme	2
			Le niveau, mots	2
19.	<p>-“<u>Il est brondong, 17 ans</u>”</p> <p>-“Kamu <u>gak boleh baper Fat, non non.</u>”</p>	<p>- Mélange codique externe. Mélange codique le niveau mots</p> <p>- Mélange codique externe. Mélange codique le niveau mots</p>	Mélange codique externe	2
			Mélange codique le niveau mots	2

I. Conclusion

D'après recherche, les étudiants de la littérature français ont utilisé beaucoup de mélange codique dans leurs interactions quotidiennes. Basé sur l'analyse des données, il y a 43 mélanges codiques externe, 22 mélanges codiques externe-interne. D'après le niveau de mélange codique, il y a 40 mot, 20 syntagme, 3 proposition. Basé sur l'analyse, les résultats de cette recherche mélanges codiques externe et plus dominant (43). Puis, mélanges codiques le niveau mot (40) et plus dominant.

PRAKATA

Puji Syukur penulis panjatkan terhadap kehadiran Allah swt. yang selalu memberikan Rahmat dan kasih sayang-Nya sehingga saya mampu membuat karya dalam sebuah penelitian ini.

Dalam penulisan skripsi ini, penulis menerima dukungan, baik berupa materiil maupun imateriil, semangat dan motivasi, sehingga penulis merasa dimudahkan. Penulis ingin mengucapkan terima kasih kepada :

1. Prof. Dr. Agus Nuryatin, M. Hum selaku Dekan Fakultas Bahasa dan Seni, yang telah mengizinkan penulis untuk menulis skripsi ini.
2. Dra. Anatasia Pudjitrherwanti, M.Hum. Selaku pembimbing 1, dan Drs. Isfajar Ardinugroho, M. Hum. Selaku pembimbing 2, yang telah memberikan masukan dan saran yang sangat penting dalam proses penyusunan skripsi ini.
3. Dr. Sri Rejeki Urip, M. Hum. Selaku penguji 1 yang telah memberikan masukan dan koresi untuk skripsi saya.
4. Dosen Sastra Prancis yang telah berkenan memberikan ilmunya sehingga saya bisa menyusun skripsi ini.
5. Mamah dan abah sebagai orang tua hebat yang selalu mendukung anaknya serta adik-adikku (Onni, Ghina, dan Halwa) dan semua keluargaku.
6. Teman-teman Sastra Perancis (Mutti, Diyanti, Fima, Chendy, Ana, Duma, Demtria, Angga, Yoga, Rizki, Ronaldo) dan Pendidikan bahasa Perancis 2011 (Farsi, Riyandika, Yulia, Noni, Novi dkk).

7. Pengurus DPMKM UNNES 2012, DPM FBS 2012, HIMA BSA, BEM FBS, Linguabase FBS, Lire Kiwa HIMA BSA yang selalu di hati, telah memberi saya tempat belajar menjadi mahasiswa penuh karya.
8. Teman-teman Kost Basmala Ali Bin Abi Tholib, mas Nardi, Yoga, mas Sugeng, Anwar, Doni, Hanif, Kamal. Teman kost Mae, Hanen. Teman kost di gang Margasatwa Sakep, Beni, Dayat. Teman Kost di Sekar Gading, Awal, Aziz, Agung, Herwan, Bayu. Teman kost di gang Mintorogo, Bambang, mas Ozi, Resa, Aziz, Wahyu, Mahmudin.
9. Teman-teman lulusan Al-fatah Lampung dan Maos, Sakep, Ghofar, Aan, Said, Samsul, Huda, Likah, Ulin, Qonita dkk yang menemani selama saya menjalani masa kuliah.
10. Teman-teman DAI, Devi pemudi yang ulet, Arum yang selalu peduli dan memberi nasehat, Irfan yang selalu rendah hati, Ichsan yang setia kawan, Iffah yang paling perhatian dan memperjuangkan DAI, kalianlah bunga yang menebar harum wangi kehidupan kampusku, selalu menjadi sahabat yang baik dan memberi nasehat spiritual adalah harta yang indah bagi saya memiliki kalian. Semoga kita menjadi sahabat sampai habis usia.
11. Teman-teman KKN Pagerwojo 2014 (Ifan, bang Gio, Syarif, Roni, Witi, Syifa, Silmi, Zulfa, Ramdan, dan DAI) yang memberi dukungan selalu.

Penulis berharap, skripsi ini dapat bermanfaat untuk semua pihak.

Penulis

DAFTAR ISI

HALAMAN JUDUL	i
PERSETUJUAN PEMBIMBING.....	ii
PENGESAHAN KELULUSAN	iii
LEMBAR PERNYATAAN	iv
MOTTO DAN HALAMAN PERSEMBAHAN	v
SARI.....	vi
EXTRAIT.....	vii
RÉSUME.....	viii
PRAKATA.....	xviii
DAFTAR ISI.....	xx
DAFTAR TABEL.....	xxiii
DAFTAR LAMPIRAN	xxiv
BAB I PENDAHULUAN.....	1
1.1 Latar Belakang	1
1.2 Rumusan Masalah	4
1.3 Tujuan Penelitian	5

1.4 Manfaat Penelitian	5
1.5 Sistematika Penulisan	6
BAB II TINJAUAN PUSTAKA DAN LANDASAN TEORETIS	7
2.1 Tinjauan Pustaka	7
2.2 Landasan Teori	12
2.2.1 Kode dan Campur Kode	12
2.2.2 Jenis-jenis Campur Kode	15
2.2.3 Faktor-faktor Terjadinya Campur Kode	17
2.2.4 Kata Frasa Klausa dan kalimat	19
BAB III METODE PENELITIAN	21
3.1 Pendekatan Penelitian	21
3.2 Subjek dan Objek Penelitian	21
3.3 Data dan Sumber Data	21
3.4 Penyediaan dan Pengumpulan Data	22
3.5 Analisis Data	22
3.6 Contoh Analisis	23
3.7 Penyajian Hasil	24

BAB IV PEMBAHASAN.....	25
4.1 Analisis Jenis Campur Kode dan Tataranya	25
4.2 Tabel Analisis.....	74
BAB V PENUTUP.....	82
5.1 Simpulan.....	82
5.2 Saran.....	82
DAFTAR PUSTAKA	83
LAMPIRAN.....	84

DAFTAR TABEL

Tabel 1. Contoh Penyajian.....	22
Tabel 2. Tabel Analisis	73

DAFTAR LAMPIRAN

Lampiran 1. Surat Tugas Dosbing	83
Lampiran 2. Kumpulan Data	84

BAB 1

PENDAHULUAN

1.1 Latar Belakang Masalah

Sebuah jalinan komunikasi terjadi dalam masyarakat yang menghubungkan antar individu. Jalinan komunikasi pada masyarakat itu menggunakan bahasa untuk menuturkannya. Bahasa dan pemakai bahasa bisa diamati dalam sekumpulan individu, karena dalam masyarakat yang menggunakan bahasa terdapat gejala sosial yang berpengaruh pada penggunaan bahasanya.

Pengaruh penutur dalam berbahasa bisa saja dipengaruhi oleh banyak faktor. Salah satunya faktor linguistik, namun lebih banyak lagi faktor yang dipengaruhi oleh faktor nonlinguistik. Karena keberadaan masyarakat tutur yang dipengaruhi banyak faktor nonlinguistik inilah yang menjadi menarik untuk dikaji. Di masa sekarang telah banyak pengaruh penggunaan bahasa, selain asal daerah, kelompok atau komunitas bakat minat dan sebagainya, masyarakat tutur telah akrab dengan alat komunikasi yang bisa mengirimkan sebuah pesan tutur dengan cepat dengan jarak tempuh yang sangat jauh. Dengan adanya pesan singkat yang dapat, para pengguna bahasa semakin akrab dengan produksi bahasa tulis, dan mengurangi produksi ucapan lisan. Hal itu menjadi menarik untuk dikaji. Masyarakat tutur telah banyak menulis dalam sebuah bahasa untuk keperluan pokok seperti komunikasi. Dengan banyaknya komunikasi itu, salah satu fenomena kebahasaan itu berupa campur kode. Dalam menjalin komunikasi,

mahasiswa tidak hanya berinteraksi melalui komunikasi langsung. Mahasiswa sering melakukan komunikasi melalui pesan singkat seperti SMS (*short message service*), aplikasi chatting BBM, Line, Whatsapp, dan pesan Facebook.

Sebagai penutur bahasa Indonesia, mahasiswa Universitas Negeri Semarang memiliki bahasa ibu yang sebagian besar adalah bahasa Jawa (dan bahasa daerah lain sesuai tempat tinggal dan latar budayanya), dan bahasa pemersatu sebagai bahasa nasional yaitu bahasa Indonesia. Oleh sebab itulah masyarakat Indonesia menjadi individu dengan kemampuan *Multilingual*. Di kampus, mahasiswa bertemu dengan teman satu jurusan yang sama namun berasal dari latar belakang suku, bahasa dan budaya yang berbeda, sehingga umumnya berkomunikasi dengan bahasa Indonesia.

Mahasiswa yang sudah kenal akrab atau berasal dari daerah yang sama, sering menggunakan bahasa daerah yang kental dengan logatnya. Baik ketika berkomunikasi secara langsung maupun tidak langsung melalui pesan singkat. Dengan latar belakang bahasa dan budaya beragam, dan kurangnya kosa kata bahasa Perancis, mahasiswa semester awal terkadang mengomunikasikan sebuah pesan yang berbahasa Indonesia namun bercampur pula kata dari bahasa Perancis atau sebaliknya. Sama halnya dengan mahasiswa yang menggunakan bahasa daerahnya, terkadang menyelipkan juga kata bahasa Perancis, atau sebaliknya dalam menggunakan kalimat bahasa Perancis justru menyelipkan kata bahasa daerah dikarenakan belum tahu apa arti dalam bahasa Perancisnya.

Peristiwa percampuran suatu bahasa dalam sebuah kalimat yang diungkapkan mahasiswa Sastra Perancis Jurusan Bahasa dan Sastra Asing

Universitas Negeri Semarang baik bahasa Indonesia, bahasa Perancis, ataupun bahasa daerah dalam sebuah pesan singkat menjadi objek yang akan dikaji oleh penulis. Penulis melihat adanya campur kode dalam percakapan antar mahasiswa, dan peristiwa ini sering terjadi dalam kehidupan mahasiswa di kampus. Penggunaan campur kode ini terjadi dalam lingkup kampus, yang dilakukan oleh mahasiswa prodi Sastra Perancis Jurusan Bahasa dan Sastra Asing dalam situasi formal (dalam perkuliahan) maupun situasi informal (warung, kos, tempat parkir, sms, *chatting*, dan sosial media). Adapun alasan penulis menjadikan objek analisis adalah mahasiswa semester 2, karena mahasiswa di usia semester awal belum banyak mengenal dan mengucapkan kalimat berbahasa Perancis. Selain itu, logat daerah dan kebiasaan menggunakan bahasa daerah ketika berkomunikasi sangat sering. Oleh sebab itu, terjadinya peristiwa campur kode dalam percakapan pesan singkat antar mahasiswa sering terjadi.

Campur kode menurut Thelander (1976:103) dalam “*Code-Switching and Code-Mixing?*” pada *International Journal of The Sociology of Language* 10: 103-104.

“Apabila di dalam suatu peristiwa tutur, klausa-klausa maupun frasa-frase yang digunakan terdiri dari klausa dan frasa campuran (*hybrid, clauses, hybrid phases*), dan masing-masing klausa atau frasa itu tidak lagi mendukung fungsi sendiri-sendiri”.

Sebagai contoh, mahasiswa A dan mahasiswa B berasal dari daerah Jawa Tengah bagian barat terlibat dalam sebuah percakapan. “Eh B, *koe neng kantin kan? attends ya?*” si B menjawab, “*Yawis. Pas longs temps tapi*”. Percakapan singkat di atas menunjukkan peristiwa campur kode, yang menyelipkan beberapa kode yaitu bahasa Jawa dan bahasa Perancis.

Pembagian jenis-jenis campur kode, penulis mengambil teori dari Suwito (1985: 76), menurutnya campur kode terbagi menjadi dua, yaitu campur kode keluar (*outer code mixing*) dan campur kode keluar dan ke dalam (*outer-inner code mixing*). Campur kode keluar adalah campur kode yang terjadi karena penyisipan unsur-unsur yang bersumber dari bahasa asli atau serumpunnya dengan segala variasinya. Campur kode keluar dan ke dalam adalah campur kode yang bersumber dari penyisipan kode yang berasal dari bahasa asing yang belum disesuaikan dengan tata bahasa Indonesia.

1.2 Rumusan Masalah

Berdasarkan hal-hal di atas, dapat diambil rumusan masalah sebagai berikut:

1. Apa saja jenis campur kode yang sering digunakan antara campur kode keluar (*outer code mixing*) dan campur kode keluar-kedalam (*outer-inner code mixing*) dalam pesan singkat antar mahasiswa Prodi Sastra Perancis, Jurusan Bahasa dan Sastra Asing, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Semarang?
2. Dalam peristiwa campur kode bentuk apakah yang paling dominan digunakan, (1) kata, (2) frasa (3) klausa, dalam pesan singkat antar mahasiswa Prodi Sastra Perancis, Jurusan Bahasa dan Sastra Asing, Universitas Negeri Semarang?

1.3 Tujuan Penelitian

1. Mengetahui dan mendeskripsikan jenis-jenis campur kode yang digunakan antara campur kode keluar (*outer code mixing*) dan campur kode keluar ke dalam (*outer-inner code mixing*) mahasiswa Prodi Sastra Perancis, Jurusan Bahasa dan Sastra Asing, Universitas Negeri Semarang.
2. Mengetahui dan mendeskripsikan campur kode pada tataran (1) kata, (2) frasa, (3) klausa, frekuensi campur kode mana yang paling dominan digunakan oleh mahasiswa Prodi Sastra Perancis, Jurusan Bahasa dan Sastra Asing, Universitas Negeri Semarang.

1.4 Manfaat Penelitian

1. Manfaat Teoretis

Hasil penelitian ini diharapkan memberikan deskripsi tentang campur kode dan juga sebagai salah satu pengembangan ilmu sosiolinguistik terkhusus teori campur kode

2. Manfaat Praktis

- 1) Dapat menambah pengetahuan dan informasi ilmu kebahasaan bagi mahasiswa dalam kajian linguistik terutama sosiolinguistik dan dataan bagaimana contoh dalam kehidupan sehari-hari peristiwa campur kode pada masyarakat tutur di BSA.
- 2) Dapat menambah koleksi pustaka bagi prodi Sastra Perancis mengenai pengembangan ilmu bahasa dalam kajian sosiolinguistik.

1.5 Sistematika Penulisan

Sistematika penulisan dalam penelitian dimulai dari bab 1 mengulas latar belakang penelitian. Latar belakang penelitian penulis menjelaskan bagaimana campur kode terjadi, terkhusus dalam lingkup mahasiswa Sastra Perancis Universitas Negeri Semarang 2015. Penulis memberikan informasi bahwa campur kode sering terjadi terutama dalam percakapan tulis.

Bagian kedua adalah bab 2 yang berisi tinjauan pustaka dan landasan teoritis. Penulis mengulas penelitian-penelitian terdahulu yang meneliti tentang campur kode. Campur kode yang pernah diteliti sebelumnya menyajikan penelitian yang berupa data lisan, sehingga penulis merasa perlu penelitian dengan data berupa tulisan. Landasan teori penulis dalam membuat penelitian dijabarkan pada bagian ini.

Bagian ketiga adalah bab 3 yang berisi metodologi penelitian. Penulis menjabarkan tentang data, sumber data, penyajian data disertai contoh penyajian data dan penyajian hasil.

Bagian keempat atau bab 4 adalah pembahasan, isi dari penelitian ini. Bab ini menganalisis setiap data yang diperoleh dengan disertai gambar tangkapan layar, konteks percakapan, isi percakapan dan analisis. Pada analisis, penulis menyajikan jenis dan tataran campur kode seperti yang disebutkan pada rumusan masalah.

Bagian kelima atau bab 5 adalah bagian terakhir. Bab 5 penulis berusaha memberikan simpulan hasil penelitian. Pada bab ini penulis juga memberikan saran untuk penelitian selanjutnya yang terkait.

BAB II

TINJAUAN PUSTAKA DAN LANDASAN TEORITIS

Dalam bab ini akan dibahas mengenai tinjauan pustaka dan landasan teoritis yang digunakan untuk landasan kerja penelitian.

2.1 Tinjauan Pustaka

Dalam penulisan skripsi ini, peneliti menggali informasi dari berbagai teori yang digunakan oleh penelitian yang terkait dengan campur kode. Penelitian mengenai campur kode telah banyak diteliti oleh banyak mahasiswa bahasa, bahkan tenaga pengajar sebelumnya. Pada penelitian ini, penulis mengambil celah yang masih belum dikaji oleh peneliti lain. Jika penelitian sebelumnya lebih banyak mengambil objek lisan, kali ini penulis mengambil objek yang tertulis, yang berupa tulisan. Objek yang diteliti oleh penulis adalah pesan singkat dari sebuah ponsel, karena peristiwa komunikasi lewat tulisan saat ini semakin sering digunakan oleh masyarakat melalui sebuah ponsel.

- a) Skripsi yang ditulis oleh Ni Putu Lilik Yudiastari mahasiswa Universitas Udayana pada tahun 2015 dengan berjudul “Campur Kode dalam Bahasa Indonesia pada Acara Samatra Artis Bali di Media Massa Bali TV.”

Dalam skripsinya, peneliti menonton video acara dan menyimakinya. Metode dalam penelitian itu dengan teknik simak bebas libat cakap dan teknik catat (membuat transkrip percakapan). Hasil dari penelitian tersebut menyimpulkan campur kode yang terjadi dalam acara tersebut ada dua jenis, yang campur kode keluar dan campur kode keluar-

kedalam. Skripsi tersebut dalam menjadi pembanding bagi penelitian skripsi lainnya. Perbedaan penelitian tersebut dengan skripsi ini adalah pada objeknya. Skripsi Ni Putu Lilik Yudiastari membahas campur kode pada sebuah acara, artinya objeknya adalah bahasa lisan. Berbeda dengan skripsi ini, objek penelitiannya adalah bahasa tulis.

- b) Skripsi dari Erry Prastya Jati mahasiswa Universitas Sebelas Maret pada tahun 2014 menulis skripsi berjudul “Alih Kode dan Campur Kode dalam Penggunaan Bahasa Jawa Tukang Ojek di Terminal Bus Bimo Boyolali (Suatu Tinjauan Linguistik).” Dari hasil penelitian ini, disimpulkan bahwa campur kode yang terjadi antara tukang Ojek di terminal terjadi pada tataran kata, frasa, dan klausa. Fungsi campur kode dalam percakapan antar tukang ojek dijelaskan untuk mempertegas maksud serta mempermudah tuturan yang diucapkan oleh penutur. Perbedaan penelitian tersebut dengan skripsi ini adalah pada objeknya. Skripsi Erry Prastya Jati membahas campur kode pada ucapan seseorang, artinya objeknya adalah bahasa lisan. Berbeda dengan skripsi ini, objek penelitiannya adalah bahasa tulis.
- c) Skripsi dari Ema Nurlala Mahasiswa Universitas Parahyangan pada tahun 2012, dengan judul “Campur Kode Pada Percakapan Customer Service Agent TELKOMSEL.” Penelitian ini mendeskripsikan jenis-jenis proses campur kode dan unsur-unsur bahasa Inggris yang masuk dalam ujaran dan untuk mengidentifikasi faktor-faktor penyebab campur kode pada tataran sociolinguistik. Data pada penelitian ini dianalisis

dengan menggunakan teori sociolinguistik Muysken untuk pengkategorian unsur campur kode. Hasil penelitian ini menunjukkan bahwa pada percakapan Customer Service terdapat tiga jenis proses campur kode, yaitu penyisipan, alternasi, dan leksikalisasi kongruen. Selain itu dalam penelitian ini ditemukan pula bahwa beberapa faktor penyebab campur kode seperti untuk memperjelas isi dari pesan atau untuk membuat sebuah pesan menjadi lebih bercitra tinggi, sebagai suatu pembicaraan dengan topik-topik tertentu, untuk menunjukkan solidaritas dan keakraban di antara penutur dari kelompok sosial atau etnis yang sama. Perbedaan penelitian tersebut dengan skripsi ini adalah pada objeknya. Skripsi dari Ema Nurlela membahas campur kode pada ucapan seseorang, artinya objeknya adalah bahasa lisan. Sebaliknya pada skripsi ini, objek penelitiannya adalah penggunaan bahasa dalam bentuk tulisan.

- d) Skripsi dari Adi Nugroho mahasiswa Universitas Negeri Yogyakarta 2011 yang berjudul “Alih Kode dan Campur Kode pada Komunikasi Guru-Siswa di SMA Negeri 1 Wonosari Klaten.” Dalam penelitian ini menyebutkan bahwa tindak komunikasi guru-siswa, tampak guru yang mengalihkan dan mencampurkan kode dalam tuturannya yang disebabkan oleh faktor-faktor seperti faktor hubungan guru dengan mitra tuturnya (siswa), hadirnya pihak ke-3, berubahnya situasi tutur, berubahnya topik pembicaraan, dan unsur humor. Disebutkan dalam penelitian ini bahwa guru lebih dominan mengucapkan kalimat bahasa

Perancis dibandingkan bahasa Indonesia dengan maksud melatih siswa dalam kemampuan berbicara bahasa asingnya dengan banyak mendengar. Perbedaan penelitian tersebut dengan skripsi ini adalah pada objeknya. Skripsi dari Adi Nugroho membahas campur kode pada komunikasi langsung antara Guru dan murid di kelas, artinya objeknya adalah bahasa lisan. Sebaliknya pada skripsi ini, objek penelitiannya adalah penggunaan bahasa dalam bentuk tulisan.

- e) Skripsi dari Rio Noviansyah mahasiswa Sastra Perancis Universitas Negeri Semarang pada tahun 2009 dengan judul “Campur Kode dalam Percakapan Antar Mahasiswa Prodi Pendidikan dan Sastra Perancis Jurusan Bahasa dan Sastra Asing universitas Negeri Semarang.” Dalam penelitian campur kode tersebut, Rio seorang mahasiswa Sastra Perancis angkatan 2004, membahas percakapan lisan antar mahasiswa bahasa Perancis UNNES. Dalam penelitian ini didapatkan kesimpulan bahwa para penutur melakukan lebih banyak campur kode keluar dengan kode utama bahasa Indonesia. Perbedaan penelitian tersebut dengan skripsi ini adalah pada objeknya. Skripsi dari Rio Noviansyah membahas campur kode pada komunikasi langsung antara mahasiswa dalam pertemuan sehari-hari, artinya objeknya adalah bahasa lisan. Sebaliknya pada skripsi ini, objek penelitiannya adalah penggunaan bahasa dalam bentuk tulisan.

Faktor yang mempengaruhi terjadinya campur kode adalah faktor ketidaksengajaan, kebiasaan, rasa keagamaan, dan menunjukkan

kemampuan berbahasa Inggris. Hal utama yang menyebabkan terjadinya campur kode adalah situasi yang tidak resmi. Disebutkan juga faktor yang mempengaruhi terjadinya campur kode dalam berbagai tataran seperti pada tataran kata hingga tataran frasa, dipengaruhi oleh:

- 1) Asal daerah.
- 2) rasa keagamaan.
- 3) kemampuan berbahasa Perancis.
- 4) perbedaan tingkat pendidikan/ semester, status sosial/ dosen-mahasiswa.

Contoh dalam penelitian pada skripsi Rio Noviansyah sebagai berikut:

Percakapan:

P1 : *J'ai mal au ventre* alias diare! Aku bolak-balik ke WC. Kayake.. udah sepuluh kali deh.. ah! *Je suis fatigué.*

P2 : Wuih mosok sih.. mang koen madang opo Di?

P3 : Kemarin tu ya, sepupuku habis ngerayain *son anniversaire.*

Berdasarkan penelitian-penelitian yang telah dilakukan, disimpulkan bahwa campur kode dalam percakapan antar mahasiswa bahasa Perancis pernah diteliti oleh Rio (2009), namun dengan objek lisan. Penelitian tersebut dapat diperkuat dengan topik yang sama namun dengan objek yang berbeda, yaitu dengan mengambil objek yang tertulis, dan mempersempit ruang lingkupnya dengan melibatkan para peserta tutur hanya pada program studi Sastra Perancis angkatan 2015 saja. Maka dapat disimpulkan bahwa penelitian campur kode dalam pesan singkat antar mahasiswa Sastra Perancis Angkatan 2015

Jurusan Bahasa dan Sastra Asing Universitas Negeri Semarang belum pernah ada. Masalah ini perlu dikaji dengan tujuan menambah wawasan kita dalam peristiwa terjadinya campur kode.

2.2 Landasan Teori

Dalam landasan teoritis ini, akan dibahas mengenai teori dan konsep yang digunakan untuk landasan analisis. Adapun teori dan konsep yang digunakan dalam penelitian ini adalah kode dan campur kode, lalu jenis-jenis campur kode, faktor-faktor terjadinya campur kode, dan pengertian kata, frasa, klausa, dan kalimat.

2.2.1 Kode dan Campur Kode

Menurut Kridalaksana (1993:102) menyatakan bahwa, kode diartikan sebagai (1) lambang suatu sistem ungkapan yang dipakai untuk mengdatakan makna tertentu; (2) sistem bahasa dalam suatu masyarakat; (3) suatu variasi tertentu dalam suatu bahasa. Dari pengertian menurut penjelasan di atas, dalam penelitian ini kode ialah uraian suatu dari variasi bahasa, baik yang berupa sistem bahasa, sistem ungkapan, dan variasi-variasi tertentu yang terdapat dalam suatu bahasa yang digunakan untuk mendeskripsikan ungkapan atau makna dalam suatu peristiwa tutur.

Menurut Nababan (1984:32)

“Campur bahasa merupakan mencampur dua atau lebih bahasa atau ragam bahasa dalam suatu tindakan bahasa (*speech act* atau *discourse*) tanpa ada sesuatu dalam situasi berbahasa itu yang menuntut pencampuran bahasa itu. Dalam keadaan yang demikian, hanya kesantaian penutur dan atau kebiasaannya yang dituruti.”

Definisi yang dikemukakan Nababan tentang campur kode terjadi jika seorang menggunakan dua bahasa atau menyelipkan bahasa yang berbeda dari bahasa tertentu oleh seorang penutur.

Pendapat lain yang serupa juga diungkapkan Auzar dan Hermendra (2007:49) memperjelas bahwa campur kode adalah kegiatan mencampur dua bahasa atau lebih dalam suatu tindakan berbahasa. Campur kode dapat kita temui dengan mudah, biasanya peristiwa campur kode terjadi pada suasana santai atau informal dan keadaan-keadaan tidak resmi lainnya. Masih menurut Nababan (1984:68), ciri yang menonjol dalam peristiwa campur kode adalah kesantaian atau situasi informal. Jadi, campur kode umumnya terjadi saat berbicara santai, sedangkan pada situasi formal hal ini jarang sekali terjadi. Apabila dalam situasi formal terjadi campur kode, hal ini disebabkan tidak adanya istilah yang merujuk pada konsep yang dimaksud.

Menurut Chaer dan Agustina (1995:152), apabila di dalam suatu peristiwa tutur, klausa-klausa maupun frase-frase yang digunakan terdiri dari klausa dan frase campuran (*hybrid clauses* *hybrid phrases*), dan masing-masing klausa atau frase tidak lagi

menduduki fungsi sendiri-sendiri, maka peristiwa yang terjadi adalah campur kode.

Berdasarkan beberapa konsep mengenai campur bahasa dapat dinyatakan kembali bahwa campur kode merupakan penggunaan atau pemakaian dua bahasa atau lebih dalam situasi tertentu. Pemakaian dua bahasa atau lebih ini dapat berwujud kata, frase, klausa, dan ungkapan. Pemakaian hal-hal tersebut bertujuan menimbulkan gaya terhadap sebuah tuturan. Gaya atau cara yang digunakan dihubungkan dengan wujud campur kode, dan membatasi wujud campur kode tersebut terhadap situasi dan tidak lagi menduduki fungsi-fungsi sendiri.

Peristiwa campur kode, pada saat seorang penutur menggunakan dua bahasa atau lebih dalam situasi berbahasa. Pada sebuah campur kode, terdiri antara kode utama atau kode dasar yang di gunakan untuk memilih fungsi keotonomiannya, sedangkan kode-kode lain yang terlibat dalam peristiwa tutur itu hanyalah berupa serpihan (*pieces*) saja, tanpa fungsi atau keotonomian sebuah kode, (Chaer dan Agustina 1995:151).

Menurut Suwito (1985:69), pemakaian bahasa baik secara lisan maupun tulisan tidak mungkin mungkin memakai satu kode bahasa secara mutlak atau murni tanpa memanfaatkan kode-kode lain. Teori tersebut selaras dengan objek penelitian ini, yaitu mahasiswa Sastra Perancis 2015 yang baru belajar bahasa asing di lingkup

perguruan tinggi belum sampai satu tahun. Mahasiswa semester awal masih belum banyak mengenal kosa kata dan tata bahasa, sehingga akan banyak menggunakan kode lain agar lawan bicara paham.

2.2.2 Jenis-jenis Campur Kode

Suwito (1985: 76) menyatakan bahwa, campur kode menjadi dua, yaitu campur kode keluar (*outer code mixing*) dan campur kode keluar dan ke dalam (*outer-inner code mixing*). Campur kode keluar adalah campur kode yang terjadi karena penyisipan unsur-unsur yang bersumber dari bahasa asli (bahasa sumber) atau serumpunnya dengan segala variasinya. Contohnya sebagai berikut:

A: “*Quand je peux* ngambilnya?”

B: “*Lundi à 9h* Fik, MKU *va commence mardi* kan?”

Percakapan di atas terdapat kode bahasa Perancis *Quand je peux* ‘kapan aku bisa’ dan disambung dengan kode bahasa Indonesia. Berdasarkan teori, campur kode ini adalah campur kode keluar karena campur kode yang terjadi karena penyisipan unsur-unsur yang bersumber dari bahasa asli. B menjawab dengan kode bahasa Perancis, pada MKU *va commence mardi* kan? (koreksi gramatikal dibahas pada bab v) ‘MKU (mata kuliah umum) dimulai Selasa’ menyelipkan akhiran ‘kan’ dalam hal ini untuk menekankan kalimat tanya. Campur kode tersebut merupakan campur kode keluar ke dalam karena campur kode yang bersumber dari penyisipan kode yang

berasal dari bahasa asing yang belum disesuaikan dengan tata bahasa Indonesia.

Campur kode keluar dan ke dalam adalah campur kode yang bersumber dari penyisipan kode yang berasal dari bahasa asing yang belum disesuaikan dengan tata bahasa Indonesia. Contohnya sebagai berikut:

1) Penutur 1: “Wan, nanti *au campus*?”

Penutur 2: “Iya jam 10 an aja.”

Penutur 1: “Nanti *tu m’attends* ya.”

Penutur 2: “*Okay d’accord.*”

Penutur 1: “Nanti kalo mau *va au campus, dis moi* ya?”

Penutur 2: “*Oui madame.*”

Penutur 1: “Aku masih *jeune, don’t call me madame!*”

Penutur 1 memulai percakapan dengan kode bahasa Indonesia, lalu menambahkan kode bahasa Perancis *au campus* ‘di kampus’. Secara tata bahasa, penutur 1 menggunakan frasa bahasa Perancis dengan dipengaruhi tata bahasa Indonesia. Sehingga dikelompokkan sebagai campur kode keluar-ke dalam. Selanjutnya penutur 2 menjawab tanpa memadukan kode selain kode bahasa Indonesia. Penutur 1 menyambung percakapan dengan kode yang serupa. Perpaduan kode bahasa Perancis yang diapit dengan kode bahasa Indonesia, “Nanti *tu m’attends* ya.” ‘nanti kamu tunggu aku ya.’

Penutur 2 melanjutkan dengan jawaban yang memadukan kode bahasa Inggris yaitu *okay*, dan melajutkannya dengan kode bahasa Perancis *d'accord*.

2.2.3 Faktor-faktor Terjadinya Campur Kode

Menurut Suwito (1983:77), faktor pendorong sebab terjadinya campur kode ada 3, yaitu:

a. Identifikasi peranan

Menurutnya, identifikasi peranan adalah siapa yang menggunakan bahasa itu, dalam hal ini sangat bergantung pada latar belakang sifat-sifat khusus dari seorang penuturnya, pekerjaan atau profesi keseharian, suku budaya daerah dan dialek setempat, dan pendidikan terakhir. Identifikasi peranan paling mempengaruhi peristiwa terjadinya campur kode.

Suwito berpendapat faktor peranan seperti pekerjaan atau profesi keseharian. Jika seorang berprofesi kesehariannya sebagai pengusaha, kemungkinan campur kode yang terjadi adalah seringnya menggunakan kata asing bahasa Inggris yang umum di dalam transaksi antara penjual dan pembeli. Contoh; “*Ente mau booking apa aja dan mau COD (cash on delivery) kapan nih?*”. Berbeda lagi dengan campur kode yang dipengaruhi oleh bahasa daerah dan atau logat daerah. Semisal seorang dari daerah Jogja, walau dalam kesehariannya menggunakan bahasa Indonesia namun sering kali

melakukan campur kode dalam ucapannya. Contoh; “Kenapa *sampean mboten* ikut pergi mas?”.

Suwito menambahkan, pengaruh lain dengan berlatar belakang seorang yang berpendidikan, juga bisa ditemui campur kode dalam berkomunikasi. Seorang dengan wawasan luas karena pengaruh pendidikannya yang tinggi, biasanya menggunakan kata-kata bahasa Inggris yang umum dikatakan juga dalam bahasa Indonesia, baik kata serapan atau kata pinjaman. Contoh; “Visi saya selalu menerapkan rasa *optimise but keep realist*”.

b. Identifikasi Ragam

Suwito berpendapat identifikasi ragam dalam identifikasi ragam, campur kode yang dihasilkan ditentukan oleh bahasa seorang penutur yang ditempatkan di dalam hierarki status sosialnya. Jika seorang dengan latar belakang sosial adalah sebagai tokoh masyarakat misalnya, campur kode yang kemungkinan terjadi seperti dalam contoh; “Saudara bila hendak mengirim proposal itu, bisa *loby* sama ketua dan *to the point* saja”.

c. Keinginan Menafsirkan

Menurut Suwito, faktor terakhir adalah keinginan untuk menafsirkan atau menjelaskan. Keinginan untuk menafsirkan atau menjelaskan nampak karena campur kode juga menandai sikap dan hubungan dengan orang lain. Dalam hal ini, baik identifikasi peranan, identifikasi ragam maupun keinginan menafsirkan ketiganya saling

bergantung. Contoh; “Di dalam mengoreksi diri, kita harus *Istiqomah* atau konsisten, yang berarti *kudu ajeg* dan tidak berubah-ubah.

Dalam percakapan atau penggunaan campur kode bentuk yang digunakan tidak hanya berupa kata tetapi bisa juga berupa frasa, klausa, bahkan kalimat.

2.2.4 Kata (*Mot*) Frasa (*Syntagme*) Klausa (*Proposition*) dan Kalimat (*Phrase*)

Mot atau kata menurut Abdul Chaer (2008:63) merupakan bentuk yang mempunyai susunan fonologis yang stabil dan tidak berubah dan mempunyai mobilitas dalam kalimat. *Syntagme* atau frasa menurut Ramlan (2005: 151), adalah satuan gramatik yang terdiri atas dua kata atau lebih yang tidak melampaui batas fungsi unsur klausa, sedangkan *Proposition* atau klausa adalah satuan sintaksis yang bersifat predikatif. Artinya, di dalam satuan atau konstruksi itu terdapat sebuah predikat, bila dalam satuan itu tidak terdapat predikat, maka satuan itu bukan sebuah klausa (Chaer 2009:150). *Phrase* atau kalimat menurut Chaer (1994:240) pengertian kalimat adalah susunan kata-kata yang teratur yang berisi pikiran yang lengkap. Dalam tulisan latin, kalimat adalah sebuah kata atau sekumpulan kata yang diawali huruf capital diakhiri intonansi final tanda titik (.), tanda Tanya(?), dan tanda seru (!) termasuk di dalamnya tanda koma (,), titik dua (:),

titik koma, tanda pisah (-), tanda sambung (-), dan spasi yang dapat menyampaikan pikiran secara utuh.”

Campur kode dalam penelitian ini tidak memasukan tataran kalimat dalam rumusan masalah karena jika campur code sudah berada pada tataran kalimat, maka yang terjadi adalah alih kode. Seperti pendapat Marie Louise. L. (1997:33)

“A la différence de l'emprunt, généralement limité à des unités lexicales, le mélange de codes transfère des éléments à des unités appartenant à tous les niveaux linguistiques et pouvant aller de l'item lexical à la phrase entière, si bien qu'à la limite, il n'est pas toujours facile de distinguer le code mixing du code swiching.”

“Tidak seperti pinjaman, biasanya terbatas pada unit leksikal, campur kode mentransfer elemen unit milik semua tingkat bahasa sampai ke item leksikal pada kalimat meskipun terbatas, tidak selalu mudah untuk membedakan campur kode dan alih kode.”

Meskipun tidak mudah membedakan mana yang termasuk campur kode dan alih kode, dari pendapat di atas peneliti membedakan campur kode dengan alih kode pada tatarannya. Tataran campur kode hanya sampai pada klausa.

BAB V

SIMPULAN DAN SARAN

Sebagai penutup, dalam bab 5 ini dijabarkan mengenai simpulan dan saran

5.1 Simpulan

Berdasarkan penelitian ini, campur kode yang terdapat dalam beberapa percakapan yang terjadi pada sebuah pesan singkat antar mahasiswa Sastra Perancis Universitas Negeri Semarang 2015 adalah campur kode dengan jenis keluar 45 kali dan campur kode keluar ke dalam 23 kali. Berdasarkan tatarannya, campur kode pada tataran kata terjadi 38 kali, frasa 19 kali dan klausa 4 kali. Simpulan ini menjawab dua rumusan masalah. Pertama, jenis campur kode yang sering terjadi pada percakapan singkat mahasiswa Sastra Perancis 2015 adalah jenis campur kode keluar. Sedangkan yang kedua, berdasarkan tataran campur kodenya yang paling sering terjadi adalah campur kode pada tataran kata.

5.2 Saran

Hasil penelitian ini menunjukkan adanya usaha dalam mempraktekkan ilmu bahasa Perancis yang telah didapat dalam kelas. Pada penelitian ini, menunjukkan adanya kelemahan pada suatu pembelajaran yang perlu dimaksimalkan dalam pembelajaran bahasa Perancis, terutama pada mata kuliah menulis. Penulis berharap dalam penelitian ini, para mahasiswa semakin melatih ketelampilan menulis dalam bahasa Perancis, demi mendukung kegiatan perkuliahan di Prodi Sastra Perancis.

DAFTAR PUSTAKA

- Auzar dan Hermandra. 2007. *Sosiolinguistik*. Pekanbaru. : Cendikia Insani.
- Beardsmore, Hugo Baetens. 1982. *Bilingualisme: Basic Principles*. Brusel: Vrije Universiteit
- Chaer, Abdul dan Leonie Agustina. 1995. *Sosiolinguistik Suatu Pengantar*. Jakarta : Rineka Cipta.
- Chaer, Abdul. 2008. *Morfologi Bahasa Indonesia*. Jakarta : Rineka Cipta
- Chaer, Abdul. 2009. *Psikolinguistik Kajian Teoretik*. Jakarta : Rineka Cipta
- Chaer, Abdul. 1994. *Linguistik Umum*. Jakarta : Rineka Cipta
- Kridalaksana, Hamurti. 1993. *Kamus Linguistik Bahasa Indonesia*. Jakarta : Gramedia.
- Louise, Moreau Marie. L. 1997. *Sociolinguistique Concept de Base*. Brussel: Mardaga.
- Muhadjir. 1990. *Bilingualisme dan Pengajaran Bahasa*. Depok : Fakultas Sastra Universitas Indonesia.
- Nababan, P.W.J. 1984. *Sosiolinguistik*. Jakarta : Gramedia.
- Ramlan, M. 2005. *Sintaksis*. Yogyakarta : CV Karyono.
- Sudaryanto. 1993. *Metode dan Aneka Teknik Analisis Bahasa: Pengantar Penelitian Wahana Kebudayaan Secara Linguistik*. Yogyakarta: Duta Wacana University Press.
- Thelander, Mats. 1976. "Code-Switching and Code-Mixing?" dalam *International Journal of The Sociology of Language* 10 : 103 – 104.
- Suwito. 1983. *Sosiolinguistik: Teori dan Problema*. Surakarta: Kenary Offset .
- 1985. *Sosiolinguistik: Pengantar awal*. Surakarta: Kenary Offset.